

Літературна критика

Надія Гаврилук

ПУАНТИЛІЗМ, МІНІМАЛІЗМ, ЕТС... (ОГЛЯД ДЕБЮТНИХ ЗБІРОК)

Перша книжка поета. За цими словами може ховатися чи учнівство, чи поетична зрілість, пошуки стилю або власна творча манера. Але неодмінно за ними буде певна загадка читачеві, який почуватиметься першовідкривачем поетичних світів, шукаючи їх своєрідності. Подібна радість першого знайомства, багатообіцяюча й щоразу особлива, супроводила мене при прочитанні книжок, огляд яких подано нижче.

Рівненський поет *Марк Оплачко* торік прийшов до читача збіркою “..ми” [див.: 4]. Може помітити в цій назві натяк на певну спільноту, позначену так, як її позначають в електронній адресі (наприклад, i.ua). Алла Матчук, авторка передмови, зауважує тут застосування принципів пунктуації – паузи, точки відліку – початку і кінця. Обидві версії мають підстави, оскільки вірші автора подаються короткими реченнями із крапками й передбачають іншого – суб’єкт (кохану) чи об’єкт (приміром, ліхтар) з якими ліричне “я” відчуває подібність чи спільність, формуючи “ми”.

Правомірно вбачати в назві збірки зв’язок із пуантилізмом, накладанням фарби роздільними мазками-крапками. Зблизька це видається набором мазків, але з відстані набуває вигляду картини, наприклад, сепії¹: “Стираю намальоване / В велику пляму. / Каяття не буде. / Хоча... Минуле / Не зітреш. / Це дивна сепія / З мого життя. Та намагаюся / Тебе забути” [4, 18].

Якщо говорити про тематичну палітру автора – це стосунки (флірт, танець, шахова партія); розлука; самотність і непотрібність; відчуженість; особистість і юрба; вибір життєвий і творчий; час і простір. Іноді одна й та ж тема осмислюється поетом в україномовних та російськомовних віршах, наприклад, тема розлуки і самотності у поезіях “Ось – замок” і “Закрилися двері”. Поетичні варіації – спосіб побачити зображене в різних ракурсах, адже М. Оплачко всіляко уникає однозначності, наївних відповідей. Остерігаючись цього, він наповнює відомі поняття й назви новим сенсом. Наприклад, у вірші “Не будуй будинків зі скла” вчувається алюзія на футуристичні архітектурні проекти, а також на застереження антиутопій щодо суцільної відкритості, яка загрожує душі. Фінал твору промовистий: “Усе возвеличує / Душевна загроза / Що ти йдеш / На дно / на дно / на дно / на дно” [4, 60]. Велич постає поняттям відносним, як, до речі, і просторова величина. З одного боку, “затискаєш / Себе / В рамки / Кватирки / Філіжанки / Відриваєш / По шматочку / Ніби знаєш / Що це / Точно / Не смертельно” [4, 50], із другого, ліричний персонаж, перебуваючи в добровільно обмеженому просторі квартири, зізнається: “Відчуваю / Що місця / Занадто... багато. / Постукай. / Я відчиню. / Хоч би й / Зубами” [4, 54], але обирає повернення в тюремний простір, коли його випускають інші [4, 67-68]. Це може видатися нелогічним, утім для ліричного персонажа важливо самому “обирати мелодію” [4, 16] і пізнавати себе, як це бачимо з вірша “Непотрібність. У потребі” [4, 34]: “Прожектор. У очі. / І серед ночі. / Допити. У що / Віриш / Ти”. А й справді – у що вірить ліричний персонаж? У мрію? Вірші “Мрії це загадки” [4, 38] і “Заборона на крок вперед” [4, 66] дають підстави заперечити дане припущення. Мрія, звісно, манлива, але вона здатна вбити мрійника, якщо він її не вб’є (не реалізує; не доведе,

¹ Сепія – вид графіки у відтінках коричневого; створює ефект старовини.

мов теорему, що спантеличує; чи не відмовиться від її втілення). Може, вірить у справжність? Безперечно, у рядках поета вчувається біль від штучності, як у вірші “Штучне тепло”: “Додайте сльози / В очі / Вдайте. Що не байдуже! / – Чи не намарно. / Хоч би” [4, 21]. Бо штучне – це відречення від сутності, відсутність (до речі, є в поета й вірш під назвою “ВідСутність”), найбільша загроза з усіх можливих. І людська біда в тому, що про душу часто змушують замислитися лише екстремальні моменти, змальовані у вірші “Розрядити б пістолет у скроню” [4, 59]: “Почати б Третю світову / Для істини / Щоб змусила замислитись / Про душу живу”. Показово, що тема війни зринає у вірші “Не грайся, крихітко”: “Я покоління, втрачене в війні” [4, 35]. Ідеться про ототожнення окремої особистості та покоління, що постають втраченими. Цю втрату можна сприйняти як буквально, так і метафорично – як війну за свідомість і святині, шлях до яких – піша проща і ноги, збиті до крові.

Бажання зберегти себе особливо загострене в митця, який відчуває: “Годинник на лівій тисне / у правій якийсь багаж / в голові лунає змисне / що ти вже в “системі” наш / усе довершає крик / хто чому і навіщо / знаєш, кудись він зник / став на голову нижче” [4, 72]. Показово, що систему цього вірша автор, судячи з назви, (“Занадто багато вкладок”) трактує ще і як комп’ютерну систему.

Попри те, що в поета трапляються слабші, іноді відверто дидактичні вірші (“Я не стану твоєю мрією”, “Фаталісти” “Холодна чашка гарячого чаю”, М. Оплачко заповідається на автора, чий голос здатен не загубитися поміж інших.

Поезія киянки *Людмили Шевченко*, за словами Ірини Жиленко, “нагадує японську класичну поезію – завдяки вмінню передати настроїв і милуватися дрібними і, здавалося б, звичними деталями” [7, 2]. Хоча формального наслідування японської поезії у книжці немає, подібність можна побачити і в мінімалізмі: “Геометрія, лимон і мед. / Наші сосни і пісок – на Лівому. / Коли серце виповниться вщерть, / Слово легко обернеться видивом” [7, 39]. Авторка вміє нюансувати почуття й убирати в шати слова те, що висловити часом складно, наприклад, кохання: “Тонким стеблом / бенгальського вогню / це почуття в нічних снігах горіло, / і миле, і тендітне. Як і ти, – / зігріло душу, не торкнувшись тіла” [7, 10]; “Ми – по різні боки вогню. / Наші погляди – гострі і чисті. Десь у Тетерів знесли дощі / Стоси листя, торішнього листя. / ...Скелі, сосни, купання, / і вже / Світять зорі на ящірське місто. / А між нами танцює вогонь / І встановлює відстань” [7, 35]. Життя людське в поезії Л. Шевченко невід’ємне від життя природи, постійна проекція на яку поглиблює вплив віршів на читача: “Я покинула їх, / і вони постаріли. / Не лишати було, / не лишати нізащо самих. / Мов змарнований час, / вигрібаю я листя зіпріле, / Щоб торкнутися землю, / яка пам’ятає про них” [7, 56]. Левова частка оригінальних творів авторки – пейзажна лірика: “Серпень поки що був дуже милим. / Правда, кажуть, ось-ось розпочнуться дощі. / Але цей вечір / я ще тримаю за руку. / З неба сіються зорі, / Цвіркун у малині тріщить” [7, 11]; “Бабине літо в жовтні – ромова баба. / В білки на вухах ворухаться китиці, / Поки вона розгризає горіх. / І хризантема – лимонна, кислюща, / Хоч зараз до чаю. / Я вас прошу – та коли він ще буде, той сніг?” [7, 60]. Утім тяжіння до пейзажних замальовок має джерела не тільки в японській поезії, а й у латинській, яку авторка фахово досліджує й перекладає. Так, “Геометрія, лимон і мед” містить розділ перекладів з англійської, російської та латини, де читач знайде чималу добірку з Гая Валерія Катулла, а також переклад латиномовного “Знамення найщасливішого майбутнього шлюбу...” (XVII ст.) Михайла Злоторовича. Підтвердження латинських джерел оригінальної творчості Л. Шевченко – вірш під назвою “Новітня буколіка” [7, 17], фрагмент якого хочеться процитувати: “Висить у повітці гніздо ластовине, / Ночують там літа пісні. / Їх – зграю – вміщає корзинка із глини, / А вдень – небеса затісні. / Усяке створіння тут мудре й не дике. / Всміхаються риби з води. / Захочеш поглядити сонце – будь ласка, / Долоню не буде пекти”.

Латинські джерела з настановою на емблематичність, афористичність і стислість, а також із прагненням їх авторів до самопізнання й осягнення мистецтва рівноваги, очевидно, визначають авторську настанову на мінімалізм і чіткий “геометричний” малюнок вірша, що поєднує сум і радість, лимон і мед.

Поетесі з Городища *Тетяні Чос* (1973–1995), тяжка хвороба обірвала життя у двадцять два роки, завадивши повною мірою розкрити талант, що виявлявся як у поетичних, так і у прозових творах авторки. Щодо поезії Тетяни – це і лірика (“Тобі”, “Кохання”), і вірші про дітей (“Танець”, “Образ”), зокрема, автобіографічні (“Портрет на стіні”). Не позбавлена її творчість гумористичних ноток (“Ліки”). Та візитівка авторки – пейзажні вірші. Ця поезія видається міцно закоріненою в імпресіонізмі, як от у вірші “Осінні барви” [6, 9]: “Осіннь барви накладає / На мольберти лісу. / Нерішуче напускає / Димкову завісу / Терпкі присмаки готує / На своїм багатті. / І танцюючи кочує / У циганським платті”. Вірші Т. Чос виказують у поетесі любов до малярства як на рівні метафорики (“мольберти лісу”), так і в жанровому визначенні-назві, прикладом чого є “Етюд” [6, 25]: “Мідним чорнобривцем одцвітає літо, / Замислились хмари у пухкий пиріг. / На куці калини, променем зігрітим, / Вітер примостився і спочить приліг. / Заховались айстри в сизому тумані, / Листя задрімало, та воно не спить. / Мов завмерло все у німім чеканні – / Скоро махаюном осіннь прилетить”. Літо та осіннь – поширена натура для витончених поетичних замальовок, таких як “Пелюстка літа” [6, 26]: “Вдивляючись пильно у краплі роси / Пишається сильно квіткова еліта. / Але наймиліший у морі краси / Трояндовий джем на окрайцеві літа”. Через образ бузку з однойменного вірша авторка передає й філософські роздуми про швидкоплинність радості; про те, що радість передається всім, а сум не кожному [6, 20]: “Іще недавно ти дививсь на світ / І все у нім тобою милувалося. / Блакить небес кидала свій привіт / І веселково ніжно доторкалася. <...> Але тепер самотній і німий, / Без добрих слів і посмішок зостався. / Попросиш дощ: “мою печаль омий”, / Але твій сум усім не передався. / І навкруги продовжує цвісти / Із трав і квітів марево казок. / Проте цьому вже не радієш ти, / Зів’ялий і зажурений бузок”. Попри почасті учнівський почерк, що прочитується подекуди у зверненні авторки до дієслівного римування, бачимо в її віршах і неповторні авторські образи, що найповніше виявилися в пейзажній поезії, і вміння спроектувати світ природи на людське життя, і творчу сміливість авторки в ліричній поемі-роздумі “Зірка на ім’я Тарас”, присвяченій Кобзареві: “Чарівна ніч виспіває сонати, / Вив’язує мереживо думок... / А ліхтарі, як вартові солдати / І прототипи для сумних казок. / Давно погасли зорі ці, можливо, / Але промінням зігрівають нас. / Так світить ніжно, гордо, незрадливо / Шевченка зірка на ім’я Тарас” [6, 34]. Спираючись на біографічну канву поета, Т. Чос створює ліричне панно, вивершуючи його словами: “Ім одним. А для себе – нічого. / Не писав про миттєве життя / І проблеми такі дріб’язкові, / Незмістовні, пусті почуття. / Це не бентежило мене, / Здавалося комічним, / Бо тимчасове – все мине, / А жити треба вічним” [6, 43-44].

Жити вічним вміє *Лідія Лаврик*, поетеса з Кіровоградщини. Її дебютна збірка поезій “Тече Біжкін” апелює до архетипного образу життєвої ріки, але спроектованої на простір малої Батьківщини. У її пейзажних замальовках можна натрапити на свіжий образ, як у вірші “Осінній день накинув сиву сутінь”: “Заплакав день краплинами сумними / і на шибках утомлено заснув” [3, 50]. Але частіше немає радості у людських серцях, бо люди втратили вміння радіти звичним речам, прагнуть якихось особливих і приватних дарунків, а не загальних, як краса зимового пейзажу (“Дивно”).

Поетесі властиве філософське осмислення дійсності, прагнення нагадати про потребу духовного очищення (прикметні із цього погляду назви більшості розділів – “Глибини”, “Купаю батька”, “Дощі на ловах”). Л. Лаврик любить несподіванки – то часткова невідповідність заголовку і змісту вірша, то неочікуваний поворот думки у фіналі. Приміром, назва “Ключ розуміння” [3, 15] одразу відсилає свідомість до часів Бароко, а зміст – до часів ближчих, але таких, коли люди були відкритими один до одного: “Батьків для всіх завжди відкрита хата, / бо ключ висів на лутці, на дверній. / Таким ключем неважко відмикати / Як гості – то гукали з-за воріт, / Щоби хазяїн вийшов зустрічати... / Запрошувала лавочка сидіть, / Як двері віничком підперла мати”. До цих часів теперішнє хоч і постає гіркою антитезою, але й у ньому є місце

одухотворенню та красі, про що свідчить “Плач над розбитим глеком”¹ [3, 13]: “Не вічні люди. І не вічні хати: / короткі сни про загадковий світ – / заволодіти, чи до рук прибрати, / укоськати, вилізти, як хміль. /.../ Але ж приходять лиця, як ікони! / Думки, що не зникають у віках, / все є і є! Поки невічні коні / Несуться вскач на древніх черепках”. Історія і зв’язок поколінь чітко прописані й у вірші, що при першому читанні назви видається пейзажною замальовкою, або ж творчим діалогом із “Баладою про соняшник” Івана Драча – “Монолог соняха до сонця” [3, 17]: “Вік мій доходить логічного краю – / зернятка зігнута спина тримає. / Листя пожухло, поникло до грядки – / голову хилить додолу нащадки”.

Найсильніші у збірці, на наш погляд, вірш “До джерел” (читачеві пригадується латинський вислів, а також однойменна стаття неокласика М. Зерова) та “Купаю батька”. У першому випадку це досягається завдяки раптовій зміні ракурсу, у другому – точно дібраному слову. За цією художньою силою стоїть ще й сила експресії, душевних переживань: “Усі спішать / зустрітися з родиною / (кому кортить / побути ще людиною) / Погане все – / забудьте чи зашторене.../ Сьогодні всі, / нарешті, повернулися / до джерела – до хати / чи до вулиці. / Всі повернулися, / хоча б на мить, / до пристані. / Де й хат нема.../ Вінки плывуть / на цвинтарі” [3, 34]; “Як він любив і як страждав, говорить тіло... / Озвучив: деякі слова із уст злетіли... / Я пломеню, ті слова – прадавній гомін: / Себе самого промовля на вічний спомин” [3, 42].

Підростає на Кіровоградщині молоде покоління талановитих поетів, серед яких варто відзначити цьогорічну випускницю ЗОШ №1 Світловодська *Ольгу Дашенко*. Юна поетеса вже два роки відвідує секцію літературної творчості Кіровоградського відділення МАН. Окремі теми розгортаються нею одночасно в україномовних і російськомовних віршах. Її збірка “Блакитність із кінчиків пальців” виявляє нам мистецький і життєвий максималізм авторки, прагнення творити небесний світ власним словом. Дванадцять поезій збірки розподілено поміж трьома розділами: “Пейзажні мотиви”, “Філософські мотиви”, “Сонети”.

Сонет – жанр, що потребує від авторів і технічної вправності, і вміння стисло висловлювати думку та почуття. Те, що до вікової світової і української традиції сонетотворення долучаються юні поети, дуже відрадно. Прикладом *шекспірівського типу сонета*, в якому повторення рим у перших двох катренах не обов’язкове (на відміну від сонетів англійського типу), може бути сонет О. Дашенко “Був жовтень” [1, 22]:

Був жовтень. Летіло листя з неба.
І вовк шукав свою вовчицю.
Як боляче йому... Ні, вже не треба.
Любові подих знов не повториться.
І синє небо ялось помарніло,
Бо загубилась подруга життя.
І ще ніколи серце не боліло

Як зараз... Смуток замість забуття.
А осінь лапи вовчі обплітала
Туманом раннім, жовтою травою.
На жаль, вона його не врятувала, –
Та втрата призвела до вічного спокою...
В людському світі також так буває –
Хтось без тепла любові помирає.

У розділі “Сонети” вміщено також російськомовний вірш “Потеря”, який є тематичною варіацією до щойно цитованого, хоча формально “Потеря” – не сонет, а вірш із трьох катренів. Крім того, розділ містить два сонетіно – “Мовчання” і “Молчання”. Від сонета сонетіно відрізняється розміром написання: у сонетах – п’ятистопний і шестистопний ямб, у сонетіно – чотиристопний. Сонетіно О. Дашенко побудоване за принципом італійського сонета, що має ширші можливості римування в терцетах, ніж французький сонет, який вимагає парної рими в терцетах [1, 22]:

¹ Перша читацька асоціація щодо назви – фразеологізм “розбити глека”, тобто посваритися. Вона певною мірою виправдана, бо ж “укоськати” означає “страхаючи, діючи силою, примушувати стати покірним, слухняним”; “убити” [5, 421], отже, межову форму непорозуміння.

Мовчання – золото, проте
Не завжди цінність є у ньому.
Йому не бути золотому,
Коли язик брехню плете.
Мовчання зовсім не святе,
Як шкодить рідному, близькому.
Немає сенсу, мов німому

Мовчать, як непотрібно те.
Тож зашивай свої вуста,
Коли образить вони прагнуть,
Чи слово неправдиве кажуть.
Як правдою ти будеш пахнути,
До речі говорить і радить, –
Мовчанка буде золота.

Сонет і сонетіно О. Дашенко філософські та символічні, як і її поезія загалом (чого вартий образ вовка, що переростає в символ вірної, сильної, але й самотньої людини). Такі ж символічні й авторські ілюстрації до збірки, особливо дівоча постать у платті-листочку під парасолькою, що закриває обличчя, оточена рясною зливою. Ця ілюстрація сприймається як психологічний портрет поетеси – людини романтичної, чистої, але трохи закритої й самотньої, чи внаслідок творчої окремішності, чи з якихось інших причин.

Ще одна талановита авторка з Кіровоградщини – вісімнадцятирічна *Анна Жукова*, чий “Голос Блакитної вежі” звучить романтичною метафорою творчого усамітнення й духовного аристократизму. Але це усамітнення задля можливості говорити зі світом про важливе не тільки дидактично, а й афористично, як у віршах “Фрагмент сльози”, “Місто”: “Обман себе / І бажаний обман. / Близькі тепер / Апостол і шаман. / Двоїстість душ – / Каліцтво слабаків / Борись чимдуж / Із злістю язиків” [2, 16]; “Відкриті тут для тебе всі шляхи / Та тільки спробуй правильний обрать. / Чи зможеш підкорити мої дахи? / Як ні, навчися душі підкорять” [2, 15].

Авторка керується власною настановою і вчиться підкоряти душі, створюючи різнопланові вірші. Серед них і настроєві (“Мовчиш”, “Свіча погасла тліє на столі”), і поезія громадянського звучання (“Коли вітер мчить по обличчю” із присвятою “Моєму сучаснику”) і розуміння того, що “За тобою йде перемога, / Лиш навчися не програвати” [2, 19]. Цю максиму з повним правом можна прикласти й до пошуку себе як особистості (вірш під назвою “Пошук”), і до творчого пошуку. Цей творчий пошук виявляється й у “нерівному ритмі”, коли трьохстопний ямб сусідить із трикритним тактовиком: “Ні розумом, ні серцем – / Вічним гріхом і каяттям” [2, 12]. Загалом ритм не має завжди бути “гладеньким”, але якщо трохи модифікувати рядок тактовика, то можна перетворити його на чотирьохстопний ямб: “Гріхом і вічним каяттям”.

У поетеси трапляються певні промахи, як-от русизми: “закрит” (задня рими із “зеніт”, хоч українською варто казати “закритий”) чи “м’ятежний” (“Прилетів, як птах на нього, – / Птах м’ятежний і сумний” [2, 19]). Останнього можна уникнути, відредагувавши, наприклад, так: “Прилетів, як птах на нього, – / Бунтівливий і сумний”; неправильна граматична форма: “подих вітра” замість належного “подих вітру”.

Проте помиляється часом і маститий автор. Тільки огранюючи слово, не припиняючи творчого пошуку, поет залишається цікавим читачеві. Так виробляється і яскравішає письменницька індивідуальність. А що вона різною мірою окреслюється в кожному з розглянутих авторів, сумніву не підлягає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашенко О. Блакитність із кінчиків пальців... / Поезії. – Кіровоград: Редакційно-видавнична група “П’ять поверхів”, 2014. – 28 с.
2. Жукова А. Голос Блакитної вежі: Зб. віршів – Кіровоград: [б.м.], 2013. – 20 с.
3. Лаврик Л. Тече Біжкінь. – Кіровоград: Степ, 2014. – 76 с.
4. Опличко М. “ми”: Вірші. – Львів: Папуга, 2013. – 80 с.
5. Словник української мови: У 11 т. (1970–1980) / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. – Т. 10. – К.: Наук. думка, 1979. – 658 с.
6. Чос Т. Намалюю думки... Поезія і проза. – Сміла: Візитка-Плюс, 2011. – 72 с.
7. Шевченко А. Геометрія, лимон і мед. – К.: Медієвіст, 2014. – 112 с.

Отримано 29 вересня 2014 р.

м. Київ